

УДК 159.9.07

Шамич О. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри реабілітації,
Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»
E-mail: sashmych@gmail.com

ЗАГАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРАЛІМПІЙЦІВ

Статтю присвячено аналізу результатів досліджень, спрямованих на визначення психологічних особливостей паролімпійців. В дослідженні взяло участь 106 членів паролімпійських команд України з різних видів спорту. Використано п'ять психодіагностичних методик. Визначено психологічні особливості паролімпійців у плані порівняння отриманих психодіагностичних показників з нормативними значеннями, а також особливості стосовно статевих, вікових, спортивних та інших аспектів досліджуваних. Отримані результати можуть бути використані з метою підвищення ефективності тренувально-змагального процесу паролімпійців, а також для сприяння їх особистісній самореалізації.

Ключові слова: паролімпійці, психологічні особливості, сприяння самореалізації, чинники самореалізації.

The article analyzes the results of the study determining psychological characteristics of Paralympic athletes. 106 members of Paralympic teams in different sports participated in this research. Five psychological diagnostic techniques were used. The psychological indicators of Paralympic athletes obtained with the psychological diagnostic techniques are compared with normative values, they are also examined in correspondence with gender, age, sports and other aspects of the respondents. The obtained results can increase effectiveness of trainings and competitive achievements of Paralympic athletes, as well as help promote their personal self-realization.

Key words: Paralympic athletes, psychological peculiarities, promotion of self-realization, factors of self-realization.

Постановка проблеми. Сприяння повноцінному інтегруванню та життєдіяльності людей з інвалідністю у суспільство є однією із найбільш вагомих проблем різних соціальних інституцій. До її вирішення активно залучаються такі наукові та науково-практичні галузі

як психологія, соціальна робота, фізична культура та спорт тощо. Зокрема, одним з найбільш ефективних способів вирішення цієї проблеми вважається залучення людей з інвалідністю до занять адаптивною фізичною культурою і спортом. Це, на одностайну думку багатьох науковців, надає можливість істотною мірою забезпечити умови для самореалізації та соціалізації інвалідів, нівелювання негативних змін їхнього психоемоційного стану, створення передумов для фізичної і психічної адаптації до нових умов життя [1], [3], [11].

Разом з тим, внаслідок відносної «молодості» паралімпійського спорту, поки ще не створено належного наукового забезпечення не тільки повноцінного тренувально-змагального процесу паралімпійців, але й, що надзвичайно важливо, забезпечення засобами паралімпійського спорту повноцінного інтегрування їх до суспільства. У цьому контексті очевидна висока актуальність досліджень психологічного та соціально-психологічного спрямування, зокрема направлених на визначення психологічних особливостей паралімпійців.

Мета статті. У статті викладено результати емпіричних досліджень, спрямованих на визначення психологічних особливостей паралімпійців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Паралімпійський спорт стає для людей з важкими недугами або травмами потужним стимулом для мобілізації резервних можливостей організму та усвідомлення перспектив до подолання своїх хвороб. Його соціалізуюча та інформуюча роль в сучасному суспільстві є непересічною. Адже він ефективно привертає увагу громадськості до проблем інвалідності, безбар'єрного середовища, підтримки гідності, прав і благополуччя людей, що мають статус людини з інвалідністю. Гуманістичний сенс різноманітних спортивних змагань осіб з інвалідністю є безцінним, оскільки вони дозволяють таким людям «повернутися в суспільство» [5, 10].

Вивченню цієї проблеми присвячена значна кількість досліджень, зокрема Г. М. Бойко [1], Д. А. Марьясова [3], Д. В. Маслов [4], С. В. Овчаренко [5], К. Дадова [10], З. Ондрушова, Р. Пітекова, М. Бардбовски, З. Галікова [11], Т. З. Семер'ян [12] та ін.

Так, серед психологічних відмінностей між людьми з інвалідністю, які займаються та не займаються спортом, Д. А. Марьясова та Д. В. Маслов називають вищі рівні у перших: альтруїзму, готовності допомагати оточуючим, прагнення до співпраці, почуття відповідальності, незалежності від думки інших, доброзичливого ставлення до оточуючих, самоактуалізації, самооцінки, комунікабельності, впевненості в собі, конструктивізму, цілеспрямованості, якості життя та психосоціальної адаптації [3; 4].

Однак, тренувально-змагальний процес ставить і особливі вимоги до особистості паралімпійців, внаслідок вираженої організаційної та

психологічної специфіки. Оскільки інвалідність обмежує здатність виконувати фізичні вправи, досягнення високих результатів потребує від спортсменів-паралімпійців дотримання чіткої регламентації як спортивною, так і інших видів діяльності, виключного та постійного прояву вольових зусиль, постійного дотримання цілої низки обмежень і заборон [1, 12].

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях, що проводилися впродовж 2015–2017 рр., взяло участь 106 членів паралімпійської та дефлімпійської збірних команд України з різних видів спорту (віком 16–53 роки; 84 чоловіки та 22 жінки). Нижче ми проаналізуємо результати, отримані за п'ятьма психодіагностичними методиками: Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, Шкала самодетермінації (Є. М. Осіна), Тест життєстійкості С. Мадді (переклад і адаптація Д. О. Леонтьєва, О. І. Рассказової), Опитувальник самоорганізації діяльності (ОСД) О. Ю. Мандрикової, Тест «Смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) Дж. Крамбо та Л. Махоліка (адаптація Д. О. Леонтьєва).

Отримані результати свідчать, що для паралімпійців загалом властивий достатньо високий рівень спортивної самоефективності – вищим за середній та високим він виявився в 76 % досліджуваних, і лише в 4 % він є нижчим за середній. Усереднене значення рівня самоефективності паралімпійців ($=32,0$) є досить близьким до значень самоефективності, вибірок студентів $=31,9$ та кваліфікованих фахівців $=32,4$ [2].

На нашу думку, це свідчить про те, що саме завдяки заняттям спортом і можливості самореалізації в ньому паралімпійці досягають рівня самоефективності, властивого здоровим людям. При цьому, очевидно, що, з одного боку, в процесі занять спортом в паралімпійців розвиваються необхідні для гарної самоефективності якості, а з іншого – саме належна самоефективність є запорукою можливості їх результативної участі у тривалому тренувально-змагальному процесі.

У такому ракурсі висловлюється й чеська дослідниця З. Ондрушова, яка зазначає, що спорт, сприяючи яснішому розумінню власної життєвої ситуації, часто через пізнання втрати та недостатності, надає паралімпійцям можливість стати сильнішими та набутти почуття самоефективності [11].

При порівнянні різних груп паралімпійців виявилося, що у статевому і віковому аспектах, а також виокремлені групи за видами спорту та спортивним результатом, за рівнем спортивної самоефективності практично не відрізняються. Єдину достовірну відмінність встановлено між двома групами з різним типом інвалідності ($p \leq 0,001$). У спортсменів з вадами слуху показник самоефективності знаходиться на рівні $= 33,7$ ($Sx = 2,3$), у спортсменів з ДЦП – на рівні $= 31,1$ ($Sx = 2,3$). Такий результат достатньо об'єктивно відображає специфіку нозологій різних

вибірок паралімпійців, адже спортсменам з ДЦП дійсно важче досягати своїх спортивних цілей, ніж тим, які мають вади слуху.

Показники самодетермінації паралімпійців (табл. 1) достатньо суттєво перевищують нормативні значення, задекларовані авторами, які адаптували цю методику ($p \leq 0,001$ за одновибірковим t-критерієм).

Таблиця 1

Порівняння узагальнених показників самодетермінації паралімпійців з нормативними значеннями

Шкала	Паралімпійці (n = 106)		Нормативні значення	
	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x
Автономії	39,0	5,3	33,5	6,25
Самовираження	40,5	6,4	37,7	7,0

При цьому, результати інших дослідників, отриманих за двома шкалами методики, показують, що у студентів [7], а також у працюючих фахівців та безробітних [6] відмінності від нормативних значень є меншими.

Це дає підстави стверджувати, що для паралімпійців загалом достатньою мірою властиві: 1) контроль власного життя, здатність свідомо обирати його напрям, приймати рішення, що визначають його хід, та брати на себе за це відповідальність (шкала «автономії»); 2) переживання власного життя як такого, що відповідає бажанням, потребам і цінностям (шкала «самовираження»).

Також встановлено, що обидва показники самодетермінації в середньому, є достовірно вищими у жінок-паралімпійців ($p \leq 0,05$). Дещо більш вираженими відмінності є за «шкалою автономії», меншими – за «шкалою самовираження». Однак, на нашу думку, їх не можна розглядати, як дуже принципові. У віковому аспекті встановлені відмінності полягають у певному збільшенні з віком показника «шкали самовираження». Це свідчить про тенденцію до поступового розвитку в паралімпійців здатності до переживання власного життя як такого, що відповідає бажанням, потребам і цінностям. Рівень автономії, при цьому, залишається приблизно таким самим. У будь-якому випадку, очевидно, що до паралімпійського спорту приходять та витримують відбір переважно лише ті особи з інвалідністю, які мають достатньо високу особистісну самодетермінованість.

На відміну від показника самоефективності, шкала «автономія» методики самодетермінації виявилася вищою вже в футболістів з ДЦП

за футболістів з вадами слуху. Це теж відображає специфіку нозологій різних вибірок паралімпійців, оскільки шкала «автономії» вимірює ступінь сприйманого вибору або ступінь впевненості людини в тому, що в її житті є можливість вибору і що вона сама робить цей вибір, (тобто акцент робиться на життєвому виборі). І саме в такому ракурсі розуміння «автономії» показник є вищим у футболістів з ДЦП.

Як показують отримані нами результати, за трьома з чотирьох шкал Тесту життєстійкості С. Мадді показники паралімпійців достовірно перевищують нормативні значення (табл. 2). Це інтегральна шкала життєстійкості ($t = 3,34; p \leq 0,001$), шкала «контролю» ($t = 2,90; p \leq 0,001$) і, найбільшою мірою, шкала «прийняття ризику» ($t = 4,78; p \leq 0,001$).

Таблиця 2

Порівняння узагальнених показників життєстійкості паралімпійців з нормативними значеннями

Шкала	Паралімпійці (n = 106)		Нормативні значення	
	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x
Включеність	38,03	8,07	37,64	8,08
Контроль	32,46	7,07	29,17	8,43
Прийняття ризику	17,05	5,14	13,91	4,39
Життєстійкість	87,53	18,2	80,72	18,53

Зіставлення з результатами інших учених також свідчить, що за вказаними шкалами наші досліджувані перевищують показники студентів, отримані в дослідженнях Д. В. Штриголь та Н. К. Горбик [9], а також В. В. Пічуріна [8].

Тобто, лише за шкалою «включеності» показники досліджуваних паралімпійців відповідають нормативним. Відмінності ж за іншими шкалами свідчать, що для паралімпійських атлетів властиві більш виражені за норму: 1) переконаність в тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, навіть якщо цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований (шкала «контролю»); 2) переконаність в тому, що все, що з людиною трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань і досвіду, – неважливо, позитивного або негативного; погляд на життя як спосіб набуття досвіду, готовність діяти на свій страх і ризик, вважаючи прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя людини (шкала «прийняття ризику»); 3) інтегральний показник життєстійкості.

Порівняння трьох груп паролімпійців, виокремлених за рівнем спортивних результатів, показало наявність достовірно вищого рівня життєстійкості у груп спортсменів з найвищим та з достатньо високим рівнем результатів (які між собою практично за показниками методики не відрізняються), порівняно з групою без суттєвих спортивних досягнень. Однак, тут якісь остаточні висновки робити ще рано, бо на отримані дані не могло не справити істотний вплив те, що перші дві групи природнім чином є старшими за віком, ніж третя. А у віковому аспекті, як показали отримані результати, за показниками життєстійкості у досліджуваних також існують відмінності, які практично дзеркально відображають ті, що існують між групами паролімпійців з різним рівнем спортивних результатів. На цей раз дуже близькими є всі чотири показники життєстійкості у вікових групах «25–34 роки» та «35 років і старші», а у наймолодшій групі «16–24 роки» вони відчутно і, як правило, достовірно є нижчими.

Все це, на нашу думку, зумовлюється впливом двох взаємопов'язаних чинників. Так, з одного боку, тривалі заняття спортом не можуть не сприяти підвищенню в паролімпійців рівня життєстійкості, на чому, зокрема, у різних контекстах наголошує багато науковців. З іншого – наявність початково підвищеного рівня життєстійкості є важливою передумовою проходження паролімпійцями «природного» спортивного відбору – ті, у кого вона недостатня не затримуються в паролімпійському спорті надовго і їх вже просто немає в старших за віком та вищими за досягненнями групах.

Як і в двох попередніх методиках, за більшістю (чотири з семи) показників самоорганізації діяльності, отриманими за опитувальником О. Ю. Мандрикової, досліджувані паролімпійці достовірно перевищують нормативні значення (табл. 3).

Це шкали «цілеспрямованості» ($t = 7,25; p \leq 0,001$), «наполегливості» ($t = 4,39; p \leq 0,001$), «фіксації» ($t = 6,73; p \leq 0,001$) та загальний показник самоорганізації діяльності ($t = 4,08; p \leq 0,001$). Цікаво, що саме за цими шкалами паролімпійці перевищують показники студентів, яких за опитувальником О. Ю. Мандрикової досліджувала Н. В. Підбуцька [7].

Отже, на основі отриманих даних, можна стверджувати, що загалом у паролімпійців більш виражені: 1) цілеспрямованість, усвідомлення власних прагнень, напрямку руху до реалізації своїх цілей (шкала «цілеспрямованості»); 2) воля і організованість, здатність до структурування власної поведінки і завершення розпочатої справи (шкала «наполегливості»); 3) виконавчість і обов'язковість, прагнення всіма способами завершити розпочату справу, певний нестаток гнучкості в плануванні діяльності і побудові взаємин (шкала «фіксації») 4) здатність до бачення

Таблиця 3

Порівняння узагальнених показників самоорганізації діяльності паралімпійців з нормативними значеннями

Шкала	Паралімпійці (n = 106)		Нормативні значення			
			чоловіки		жінки	
	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x
Планомірність	17,3	5,7	19,03	4,61	17,41	5,43
Цілеспрямованість	36,9	5,4	32,96	4,79	32,48	7,13
Наполегливість	24,2	5,9	19,57	5,49	22,19	6,21
Фіксація	23,1	4,9	19,19	4,75	18,47	5,45
Самоорганізація	7,6	4,5	9,99	5,00	9,49	4,14
Орієнтація на теперішнє	8,8	3,4	8,51	1,86	8,27	3,19
Загальний показник	117,8	17,4	109,24	15,13	108,30	19,02

і постановки цілей планування та структурування діяльності, в тому числі за допомогою зовнішніх засобів і з використанням вольових якостей та наполегливості (загальний показник самоорганізації діяльності). Достовірні відмінності за показниками цієї методики між різними групами паралімпійців, що нами виокремлювалися на підставі різних критеріїв, практично відсутні, за виключенням вищого рівня цілеспрямованості в жінок-паралімпійців ($p \leq 0,05$).

Результати, отримані на вибірці паралімпійців за тестом «Смислоттєвих орієнтацій», також достатньо несуперечливо відображають і їхні особистісні особливості, і об'єктивні наслідки тривалої ситуації життєдіяльності, пов'язані з наявністю інвалідності. Із п'яти показників тесту за двома у паралімпійців результати відповідають нормативним значенням (шкали «цілі в житті» та «результативність життя»), за одним їх перевищують (шкала «локус контролю – життя»), і також за двома показниками є суттєво нижчими – шкали «процес життя» та «локус контролю – Я» ($t = 4,08$; $p \leq 0,001$) (табл. 4 на с. 146).

Тобто, є підстави вважати, що паралімпійці за наявністю цілей у майбутньому, осмисленістю, спрямованістю і часовою перспективою життя (шкала «цілі в житті»); задоволеністю власною самореалізацією (шкала «результативність життя») загалом відповідають популяційним нормам. А за ступенем керованості власним життям (шкала «локус контролю – життя»), навіть їх перевищують, що є достатньо закономірно, бо без цього вони б не змогли «піднятися» над власними недоліками здоров'я і досягти життєвої самореалізації через успіхи у паралімпійському спорті.

Таблиця 4

Порівняння узагальнених показників смисложиттєвих орієнтацій паралімпійців з нормативними значеннями

Шкала	Паралімпійці (n = 106)		Нормативні значення			
			чоловіки		жінки	
	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x	\bar{X}	S_x
Цілі в житті	31,4	5,2	32,90	5,92	29,38	6,24
Процес життя	23,8	4,4	31,09	4,44	28,80	6,14
Результативність життя	26,9	4,7	25,46	4,30	23,30	4,95
Локус контролю – Я	16,4	3,1	21,13	3,85	18,58	4,30
<i>Локус контролю – життя</i>	31,8	5,3	30,14	5,80	28,70	6,10

Однак, що теж є очевидно закономірним, в них порівняно нижчий рівень емоційної насиченості життя (шкала «процес життя») та нижчий рівень можливості побудови життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс (шкала «локус контролю – Я»).

Як і у випадку з попередньою методикою, достовірних відмінностей між показниками за методикою СЖО у різних групах паралімпійців не встановлено.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз психологічних особливостей паралімпійців, можна узагальнити у нижченаведеному.

Загалом відповідають нормативним значенням у паралімпійців показники: самоефективності; шкали «включеності» за тестом життєстійкості (задоволення від власної діяльності); шкал самоорганізації діяльності «планованості», «самоорганізації» та «орієнтації на теперішнє» (тактичне планування, самоорганізація при плануванні, послідовна реалізація поставлених цілей, схильність до фіксації на тому, що відбувається в даний момент); шкал смисложиттєвих орієнтацій «цілі в житті» та «результативність життя» (спрямованість і часова перспектива життя, задоволеність власною самореалізацією).

Визначено досить значну кількість діагностичних показників, які у паралімпійців перевищують нормативні значення: 1) шкали «автономії» та «самовираження» тесту самодетермінації (контроль власного життя, здатність свідомо обирати його напрям, ухвалювати рішення, що визначають його хід, та брати на себе за це відповідальність; переживання власного життя як такого, що відповідає бажанням, потребам і цінностям; 2) шкали «контролю», «прийняття ризику» та інтегральний показник життєстійкості тесту життєстійкості (переконаність, що боротьба дозволяє вплинути на результат, навіть якщо цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований, в тому, що все, що з людиною

трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань і досвіду, погляд на життя як спосіб набуття досвіду, готовність діяти на свій страх і ризик, вважаючи прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя людини); 3) шкали «цілеспрямованості», «наполегливості», «фіксації» та загальний показник самоорганізації діяльності опитувальника самоорганізації діяльності (цілеспрямованість, усвідомлення власних прагнень, напрямку руху до реалізації своїх цілей; воля і організованість, здатність до структурування власної поведінки і завершення розпочатої справи; виконавчість і обов'язковість, прагнення всіма способами завершити розпочату справу, певний нестаток гнучкості в плануванні діяльності і побудові взаємин; бачення і постановка цілей, планування та структурування діяльності при задіянні вольових якостей та наполегливості); 4) шкала «локус контролю – життя» тесту смисложиттєвих орієнтацій (ступінь керованості власного життя).

Суттєво нижчими за нормативні значення у паралімпійців виявилися показники шкал «процес життя» та «локус контролю – Я» тесту смисложиттєвих орієнтацій (ступінь емоційної насиченості життя та можливість побудови життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс).

Також щодо вираженості психологічних чинників ефективної спортивної самореалізації паралімпійців визначено такі особливості.

Статеві відмінності полягають у достовірно вищому рівні обох показників самодетермінації (шкали «автономії» «самовираження») у жінок-паралімпійців. У віковому аспекті визначено тенденцію до поступового розвитку в паралімпійців з віком здатності до переживання власного життя як такого, що відповідає бажанням, потребам і цінностям («шкала самовираження» тесту самодетермінації); також у наймолодшій групі (16–24 роки) значуще нижчими порівняно зі старшими за віком спортсменами є всі чотири показники життєстійкості.

За рівнем спортивних результатів визначено достовірно вищий рівень всіх чотирьох показників життєстійкості у груп спортсменів з найвищим та з достатньо високим рівнем результатів порівняно з групою без суттєвих спортивних досягнень.

За типом інвалідності визначено, що у спортсменів з вадами слуху вищі, ніж у паралімпійців з ДЦП: рівень самоефективності; рівень самостійності і незалежності, здатності протистояти спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином; самостійність у регулюванні власної поведінки тощо. У паралімпійців з ДЦП, навпаки, вищі показники за шкалою «баланс афекту» методики психологічного благополуччя та шкалою «автономія» методики самодетермінації.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці системи заходів, спрямованих на сприяння особистісній самореалізації паралімпійців.

Список використаних джерел

1. Бойко Г. М. Психолого-педагогічний супровід спортивної діяльності плавців із порушеннями психо-фізичного розвитку в паралімпійському спорті: монографія / Г. М. Бойко. – Полтава: ТОВ АСМІ, 2012. – 360 с.
2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія / О. М. Кокун. – К.: ДП «Інформ. – аналіт. агенство», 2012. – 200 с.
3. Марьясова Д. А. Психическая адаптация спортсменов-инвалидов с поражением опорно-двигательного аппарата: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.01.06; 14.03.11 / Д. А. Марьясова. – М., 2013. – 25 с.
4. Маслов Д. В. Женщины в паралимпийском движении, штрих к «психологическому портрету» / Д. В. Маслов, А. А. Рудовский // Материалы I Всероссийского конгресса «Медицина для спорта». – М., 2011. – С. 269–276.
5. Овчаренко С. В. Планування навчально-тренувального процесу футболістів-інвалідів з наслідками дитячого церебрального паралічу в річному циклі підготовки: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / С. В. Овчаренко. – К., 2005. – 21 с.
6. Овчинникова Ю. В. Особенности личностного потенциала на разных этапах личностно-профессионального становления / Ю. В. Овчинникова // Приоритетные направления развития науки и образования: материалы XI Междунар. науч.–практ. конф. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. – Т. 1, № 4 (11). – С. 296–301.
7. Підбуцька Н. В. Психологічні основи професіоналізму інженера: структура, динаміка та закономірності розвитку: монографія / Н. В. Підбуцька. – Харків: Діса плюс, 2016. – 295 с.
8. Пичурин В. В. Жизнестойкость студентов и психологическая готовность к профессиональной деятельности / В. В. Пичурин // Физическое воспитание студентов. – 2015. – № 2. – С. 38–43.
9. Штриголь Д. В. Динаміка життєстійкості осіб із різним рівнем антиципаційної спроможності в період кризових подій України / Д. В. Штриголь, Н. К. Горбик // Право і безпека. – 2015. – № 2 (57). – С. 232–237.
10. Dađ'ova K. Introduction to adapted physical activities / K. Dađ'ova. – Prague: Charles University, 2007. – 82 p.
11. Ondruš'ova Z. Sport and doing sport s by the disabled posttraumatic return to life / Z. Ondruš'ova, R. Pitekova, M. Bardiovsky, Z. Galikova // Clinical Social Work. – 2013. – Vol. 4, № 2. – P. 65–70.
12. Semerjian T. Z. Disability in Sport and Exercise Psychology / T. Z. Semerjian // The cultural turn in sport psychology. Fitness Information Technology. – West Virginia: Fitness Information Technology, Inc., 2010. – P. 257–265.

References transliterated

1. Bojko G. M. Psychologo-pedagogichnyj suprovod sportyvnoi' dijal'nosti plavciv iz porushennjamy psyho-fizychnogo rozvytku v paralimpijs'komu sporti: monografija / G. M. Bojko. – Poltava: TOV ASMI, 2012. – 360 s.
2. Kokun O. M. Psyhologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: monografija / O. M. Kokun. – K.: DP «Inform. – analit. agenstvo», 2012. – 200 s.

3. Mar'jasova D. A. Psihicheskaja adaptacija sportsmenov-invalidov s porazheniem oporno-dvigatel'nogo apparata: avtoref. dis. ... kand. med. nauk: 14.01.06; 14.03.11 / D. A. Mar'jasova. – M., 2013. – 25 s.

4. Maslov D. V. Zhenshiny v paralimpijskom dvizhenii, shtrih k «psihologicheskomu portretu» / D. V. Maslov, A. A. Rudovskij // Materialy I Vserossijskogo kongressa «Medicina dlja sporta». – M., 2011. – S. 269–276.

5. Ovcharenko S. V. Planuvannja navchal'no-trenaval'nogo procesu futbolistiv-invalidiv z naslidkamy dytjachogo cerebral'nogo paralichu v richnomu cykli pidgotovky: avtoref. dys... kand. nauk z fiz. vyhovannja i sportu: 24.00.01 / S. V. Ovcharenko. – K., 2005. – 21 s.

6. Ovchinnikova Ju. V. Osobennosti lichnostnogo potenciala na raznyh jetapah lichnostno-professional'nogo stanovlenija / Ju. V. Ovchinnikova // Prioritetnye napravlenija razvitija nauki i obrazovanija: materialy XI Mezhdunar. nauch.–prakt. konf. – Cheboksary: CNS «Interaktiv pljus», 2016. – T. 1, № 4 (11). – S. 296–301.

7. Pidbuc'ka N. V. Psihologichni osnovy profesionalizmu inzhenera: struktura, dinamika ta zakonomirnosti rozvytku: monografija / N. V. Pidbuc'ka. – Harkiv: Disa pljus, 2016. – 295 s.

8. Pichurin V. V. Zhiznestojkost' studentov i psihologicheskaja gotovnost' k profesional'noj dejatel'nosti / V. V. Pichurin // Fizicheskoe vospitanie studentov. – 2015. – № 2. – S. 38–43.

9. Shtrygol' D. V. Dynamika zhyttjestijkosti osib iz riznym rivnem antycypacijnoi' spromozhnosti v period kryzovyh podij Ukraini / D. V. Shtrygol', N. K. Gorbyk // Pravo i bezpeka. – 2015. – № 2 (57). – S. 232–237.

13. Dad'ova K. Introduction to adapted physical activities / K. Dad'ova. – Prague: Charles University, 2007. – 82 p.

14. Ondrušova Z. Sport and doing sport s by the disabled posttraumatic return to life / Z. Ondrušova, R. Pitekova, M. Bardiovsky, Z. Galikova // Clinical Social Work. – 2013. – Vol. 4, № 2. – P. 65–70.

15. Semerjian T. Z. Disability in Sport and Exercise Psychology / T. Z. Semerjian // The cultural turn in sport psychology. Fitness Information Technology. – West Virginia: Fitness Information Technology, Inc., 2010. – P. 257–265.

A b s t r a c t

Shamich O. M.,
PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),
Associate Professor (docent)

GENERAL PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PARALYMPIC ATHLETES

The article analyzes the results of the study determining psychological characteristics of Paralympic athletes. 106 members of Paralympic teams in different sports participated in this research. Five psychological diagnostic

techniques were used. The psychological indicators of Paralympic athletes obtained with the psychological diagnostic techniques are compared with normative values, they are also examined in correspondence with gender, age, sports and other aspects of the respondents.

The article determines that the overwhelming number of the diagnosed indicators of Paralympic athletes exceed the corresponding normative values. In particular, these are the following indicators 1) «autonomy» and «self-expression» from the self-determination test (control over their own lives; the ability to choose deliberately life path, make decisions that determine its course, and assume responsibility for it; experiencing own lives as corresponding to desires, needs and values, 2) «control», «risk acceptance» and the integral hardiness index from the hardiness scale (the belief that a struggle allows a person to influence outcomes from situations happening around him/her, even if this influence is not absolute and success is not guaranteed; the belief that everything happened with a person contributes to his/her development through knowledge and experience; understanding life as a way of gaining experience, a willingness to act at own risk, considering the desire for simple comfort and safety as a way to impoverish human life); 3) «purposefulness», «persistence», «fixation» and the general self-organization indicator from the self-organization questionnaire (purposefulness, awareness on own aspirations, directions of movement towards own goals, will and self-organization, ability to structure own behaviour and complete a started work; efficiency and sense of duty, the desire to complete a started work by all means, a certain lack of flexibility in activity planning and construction of relations; setting of goals, plans and activity structuring with mobilization of volitional qualities and perseverance); 4) «locus of control – life» of the Purpose-in-Life test (a degree of controllability of own life).

The obtained results can increase effectiveness of trainings and competitive achievements of Paralympic athletes, as well as help promote their personal self-realization.

Отримано – 25 жовтня 2017 Рецензовано – 6 листопада 2017 Прийнято – 10 листопада 2017
Received – October 25, 2017 Revision – November 6, 2017 Accepted – November 10, 2017